

INSTYTUT PAMIĘCI NARODOWEJ
KOMISJA ŚCIGANIA ZBRODNI PRZECIWKO NARODOWI POLSKIEMU
ODDZIAŁ W LUBLINIE
INSTYTUT STUDIÓW POLITYCZNYCH
POLSKIEJ AKADEMII NAUK

MARIUSZ ZAJĄCZKOWSKI

POD ZNAKIEM KRÓLA DANIELA

OUN-B i UPA na Lubelszczyźnie 1944–1950

LUBLIN–WARSZAWA 2016

SPIS TREŚCI

Wstęp	9
Rozdział I. Struktura OUN-B i UPA na Lubelszczyźnie (lato 1944–jesień 1947 r.)	29
1. Banderowskie podziemie na terytorium Polski „lubelskiej” w początkowym okresie instalowania się władzy komunistycznej (lato 1944–wiosna 1945 r.)	29
1.1. Siatka terenowa OUN-B.	29
1.1.1. Struktura OUN-B na Lubelszczyźnie	32
1.2. Miejscowe oddziały UPA.	38
1.2.1. Sotnia „Wowky”	38
1.2.2. Sotnia „Mesnyky”	40
1.3. Oddziały i pododdziały rajdowe II Okręgu Wojskowego UPA „Buh” na Lubelszczyźnie	43
1.3.1. Sotnia „Hałajda I”	46
1.3.2. Sotnia „Hałajda II”	47
1.3.3. Sotnia „Koczowyky”	49
1.3.4. Sotnia „Perebyjnis”	53
2. Powstanie Kraju Zakerzońskiego OUN-B (przedwiośnie–jesień 1945 r.)	55
3. Krajowy Prowid OUN-B w Polsce. Struktura i zarys działalności	56
3.1. Krajowy Ośrodek Kurierski „Hołodomore”	58
3.2. Krajowy Ośrodek Propagandowy	61
3.3. Krajowy Ośrodek Techniczny „Wulkan”	61
3.4. Krajowa Drukarnia	64
3.5. Krajowa Redakcja „Peremoha”	64
4. Siatka terenowa banderowskiego podziemia na Lubelszczyźnie	66
4.1. Powstanie i struktura Okręgu III OUN-B.	66
4.1.1. Nadrejon „Łyman”	66
4.1.2. Nadrejon „Łewada”	68
4.2. Struktury Okręgu II OUN-B „Baturyn” w powiecie tomaszowskim	71
5. Służba Bezpieczeństwa OUN-B w Polsce (1945–1947). Casus Lubelszczyzny	74
5.1. Struktura	74
5.2. Cele i zadania	79
5.3. Dobór kadr, praca szkoleniowa i podbudowa ideologiczna	83
5.4. Oddziały specjalnego przeznaczenia, żandarmerie i bojówki	86
5.5. Komórki SB OUN w oddziałach zbrojnych ukraińskiego podziemia	94
5.6. Liczebność SB OUN w Polsce z uwzględnieniem sytuacji na Lubelszczyźnie	97
6. Struktury VI Okręgu Wojskowego UPA „Sian” na Lubelszczyźnie	101
6.1. Struktura UPA	104
6.1.1. Odcinek taktyczny „Danyliw”	104
6.1.2. Odcinek taktyczny „Bastion”	109
6.2. Kadry ukraińskiej partyzantki	112
7. Kuszczowe Oddziały Samoobrony	117
8. Liczebność ukraińskiego podziemia w Polsce w latach 1945–1947 z uwzględnieniem sytuacji na Lubelszczyźnie	121
9. Stosunek ludności ukraińskiej na Lubelszczyźnie do banderowskiej partyzantki	131
9.1. Rekrutacja	131
9.2. Poparcie ludności	135

Rozdział II. Polsko-ukraińskie walki na Lubelszczyźnie (lato 1944–wiosna 1945 r.)	139
1. Ostatnie antypolskie akcje OUN-B i UPA	139
1.1. W Hrubieszowskim i Tomaszowskim	139
1.2. W Lubaczowskim	148
2. AK i poakowskie podziemie a Ukraińcy	151
3. NSZ i NZW a Ukraińcy	164
3.1. Akcja „Za Bugiem” (luty–czerwiec 1945 r.)	166
3.2. Rzeszowskie analogie	177
3.3. Białostockie analogie	184
4. Wojska Wewnętrzne Polski „lubelskiej” a Ukraińcy	188
5. Bilans polsko-ukraińskich walk na Lubelszczyźnie (1944–1945)	199
5.1. Straty polskie	199
5.2. Straty ukraińskie	200
Rozdział III. Drogi do porozumienia i współpracy między poakowskim i banderowskim podziemem na Lubelszczyźnie	203
1. Pierwsze decyzje	203
1.1. Nowa strategia ukraińskiego podziemia wobec Polaków	203
1.2. Nowa strategia polskiego podziemia wobec Ukraińców	208
2. Pierwsze kontakty (kwiecień 1945 r.)	211
3. Zawarcie porozumienia (maj i październik 1945 r.)	220
4. Próby stordedowania porozumienia (maj i czerwiec 1945 r.)	242
5. Stosunek wyższych czynników banderowskiego podziemia do DSZ i WiN po maju 1945 r.	244
6. Stosunek wyższych czynników poakowskiego podziemia do OUN-B i UPA po maju 1945 r.	246
7. Próba podsumowania	248
Rozdział IV. Wokół akcji przesiedleńczej do USRR (1944–1946)	259
1. Sprawa nowej granicy polsko-sowieckiej	259
2. Przesiedlenia	263
3. Akcja przesiedleńcza w województwie lubelskim	266
3.1. Zagadnienie dobrowolności przesiedleń (jesień 1944–wiosna 1945 r.)	266
3.2. Załamanie się dobrowolnego etapu akcji przesiedleńczej (lato 1945 r.)	271
3.3. Przymusowe przesiedlenia (jesień 1945 r., przedwiośnie–lato 1946 r.)	273
4. Postawy ukraińskiej ludności wobec przymusowej akcji przesiedleńczej na Lubelszczyźnie	277
5. Ukraińcy w PPR na Lubelszczyźnie a przesiedlenia do USRR	281
Rozdział V. OUN-B i UPA na Lubelszczyźnie w czasie akcji przesiedleńczej do USRR	285
1. Kierownictwo ukraińskiego podziemia w Polsce wobec problemu dobrowolnych przesiedleń	285
2. Krajowy Prowid OUN-B wobec przymusowej akcji przesiedleńczej	289
3. Ukraińskie podziemie a Sowieci	291
4. Banderowskie podziemie a polscy komuniści oraz aparat represji i wojsko	294
4.1. Stosunek do PPR, UB i MO	294
4.2. Stosunek do WP i KBW	302
5. OUN-B i UPA na Lubelszczyźnie w okresie poprzedzającym przymusowy etap akcji przesiedleńczej	306
6. OUN-B i UPA na Lubelszczyźnie w czasie przymusowych przesiedleń	312
6.1. Przeciwno przesiedleniom, nasiedleniom i akcji żniwnej	312
6.1.1. Dywersja na szlakach komunikacyjnych, czyli „bitwa o szyny” w wydaniu banderowców	313
6.1.2. OUN-B i UPA wobec napływowej i miejscowej ludności polskiej	318
6.1.3. Akcja palenia wsi	323
6.1.4. Akty sabotażu w czasie akcji żniwnej	328

6.2. Walka z aparatem represji i wojskiem Polski „lubelskiej”	330
6.2.1. Starcia z UB, MO i WW/WBW/KBW	330
6.2.2. Walki z wojskiem	340
6.2.3. Wybrane przykłady działań zaczepnych WP przeciwko ukraińskiej partyzance	356
6.2.4. Ataki na strażnice WOP	358
7. Bilans walk w czasie akcji przesiedleńczej	361
8. Inne aspekty działalności OUN-B i UPA na Lubelszczyźnie (lato 1944–wiosna 1947 r.)	364
8.1. Przeciwdziałanie pracy agenturalno-operacyjnej organów bezpieczeństwa ZSRR na przykładzie działalności kontrwywiadowczej SB w Okręgu III OUN	364
8.1.1. Działania SB OUN wobec wrogiej agentury	367
8.2. Terror banderowskiego podziemia wobec ludności ukraińskiej – zarys problematyki .	372
8.2.1. Wybrane przykłady mordów na Ukraińcach z Lubelszczyzny po lipcu 1944 r. .	376
8.2.2. Skala terroru na terenie rezydowania Krajowego Prowidu	379
8.3. Zwalczanie przestępczości kryminalnej, pospolitego bandytyzmu oraz nadużyć w organizacji i wśród ludności	385
Rozdział VI. Sowiecki i polski aparat represji w walce z ukraińskim podziemiem na Lubelszczyźnie (lato 1944–wiosna 1947 r.)	395
1. Sowiecki aparat represji i wojsko w Polsce „lubelskiej”	395
2. Wojska Pograniczne NKWD w walce z ukraińskim podziemiem	397
2.1. Działalność wywiadowcza 2 Oddziału Pogranicznego NKWD w Sokalu	400
2.2. Działalność wywiadowcza 88 Oddziału Pogranicznego NKWD w Rawie Ruskiej . .	403
2.2.1. Bój w Mrzygłodach i Gruszcze (2 marca 1945 r.)	403
3. 64 Dywizja Wojsk Wewnętrznych NKWD/MWD	405
3.1. Ważniejsze akcje 98 i 18 pułku 64 Dywizji WW NKWD/MWD	409
3.1.1. Kulisy aresztowania Wołodymira Sywaka „Zirki” (17 stycznia 1946 r.)	409
3.1.2. Bój pod Liskami (26 lutego 1946 r.)	411
3.1.3. Walka w Holeszowie (11 maja 1946 r.)	412
4. Aparat represji Polski „lubelskiej” w walce z ukraińskim podziemiem	415
4.1. Wybrane przedsięwzięcia operacyjne UB przeciwko ukraińskiemu podziemiu	418
4.2. Sprawa Wołodymira Fedczenki „Czumaka”	425
4.3. Pozorowane oddziały UPA	429
5. Ukraińcy i Polacy pochodzenia ukraińskiego w komunistycznym aparacie represji (1944–1947)	433
5.1. W batalionach niszczycielskich	433
5.2. W Urzędzie Bezpieczeństwa	435
5.3. W Milicji Obywatelskiej	448
Rozdział VII. Ukraińskie podziemie na Lubelszczyźnie wobec akcji „Wisła”	455
1. Geneza operacji	455
1.1. Śmierć gen. Karola Świerczewskiego „Waltera”	459
1.2. Od projektu „Wschód” do planu operacji „Wisła”	462
2. Główne założenia i przebieg operacji „Wisła”	464
2.1. Wytyczne	464
2.2. Działania propagandowe	466
2.3. Siły GO „Wisła” i ukraińskiej partyzantki	468
2.4. Akcje: przesiedleńcza, osiedleńcza i żniwna	470
2.5. Walka z UPA	481
3. Strategia ukraińskiego podziemia na wypadek ponownych przesiedleń (listopad 1946–kwiecień 1947 r.)	486
4. Położenie i działalność OUN-B i UPA do kwietnia 1947 r.	489

4.1. Zima 1946/1947 r.	489
4.2. Wczesna wiosna 1947 r.	491
5. Przygotowania ukraińskiego podziemia na wypadek rozszerzenia działań GO „Wisła” na wschodnią Lubelszczyznę (maj 1947 r.).	495
5.1. W nadrejonie „Łyman”	495
5.2. W nadrejonie „Łewada”	500
5.3. Na terenie 5 rejonu Okręgu „Baturyn”	503
6. Obława na „Stiaha”. Sprawa czoty „Czumaka”	505
7. Operacja „Wisła” w województwie lubelskim (czerwiec–lipiec 1947 r.).	510
7.1. Podgrupa Operacyjna „Lublin”	511
7.2. Stosunek sił	512
7.3. Akcja przesiedleńcza	514
7.3.1. Przebieg	514
7.3.2. Przesiedlenie ukraińskich komunistów	518
7.3.3. Przykłady nadużyć WP wobec ukraińskich przesiedleńców	521
7.4. Walka z ukraińskim podziemiem	524
7.4.1. Taktyka banderowskiej partyzantki	524
7.4.2. Raid propagandowy bojówek „Zenona” (13 czerwca–15 lipca 1947 r.)	530
7.4.3. Ważniejsze starcia i przejawy działalności OUN-B i UPA w pasie działań GO 3 DP i 8 DP	536
7.4.4. Ważniejsze starcia i przejawy działalności ukraińskiego podziemia w pasie działań 14 DP	543
7.4.5. Przykłady postaw ukraińskich konspiratorów	547
8. Bilans polsko-ukraińskich walk w czasie operacji „Wisła”	549
Rozdział VIII. OUN-B i UPA na Lubelszczyźnie po zakończeniu operacji „Wisła” (lato 1947–wiosna 1950 r.)	555
1. Ostatnia instrukcja Krajowego Prowidu	555
2. „Na znak protestu...” – bojowe i dywersyjno-sabotażowe działania ukraińskiej partyzantki w sierpniu 1947 r.	561
2.1. Akcja dopalania wsi i rozbrajania ORMO	561
2.2. Starcia z WP	570
2.3. Następstwa sierpniowych akcji BSB i UPA	575
2.4. Stosunek banderowców do ludności polskiej	579
3. Kolejne przesiedlenia na Lubelszczyźnie (sierpień–wrzesień 1947 r.).	581
4. Akcja demobilizacyjna (lato–jesień 1947 r.)	586
5. Likwidacja Krajowego Prowidu OUN-B (wrzesień 1947 r.)	591
5.1. Siły WP i KBW	591
5.2. Położenie Krajowego Prowidu po zakończeniu operacji „Wisła” (sierpień 1947 r.)	594
5.3. Śmierć „Stiaha”	596
6. Działalność ukraińskiego podziemia na Lubelszczyźnie po likwidacji Krajowego Prowidu OUN-B (jesień 1947–wiosna 1950 r.)	602
6.1. Ważniejsze starcia i potyczki (jesień 1947–zima 1947/1948 r.)	602
6.2. Ostatnie luźne grupy (1948–1950)	610
Zakończenie	617
Wykaz skrótów	627
Bibliografia	631
Wykaz ilustracji	648
Indeks nazw geograficznych	649
Indeks osób	661